

anyagára alapozta. A viszonylag kis terület módszeres terepbejárása legalább kétszeresére emelné az eddig ismert lelőhelyek számát, s számos olyan új adat birtokába jutatná, mely az általa előadottakat alátámasztva bizonyítékainak körét kiszélesítené. Ez elsősorban az őskori anyagra vonatkozik, hiszen egyes korszakokról alig van értékelhető leletgyűjtés. Reméljük, hogy

a zentai múzeum már a közeljövőben módot talál a terepbejárásra.

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy Szekeres László munkája Északkelet-Bácska középkor előtti történetének kitűnő összefoglalása, a szakember számára pedig jelentős forrásanyagot közlő tanulmány, melynek folytatását a Szabadka környéki leletekről remélhetőleg mielőbb olvashatjuk.

TROGMAYER OTTÓ

MŰVÉSZI HITVALLÁS

SÁFRÁNY IMRE: *Várnak az apostolok.*
Forum, Újvidék, 1971.

Személyes ügyem lett e könyv.

Éppúgy vettem a kezembe, mint az utóbbi időben már jó néhány könyvet. »Kiolvasom« belőle a szükség esetet, a többi fölött pedig elsiklok, mint sirály a víz fölött. Persze, ezt is elolvasom, de a raktártér másra kell.

Így kezdtem el ezt is. Még »siklani« is akartam. Nem lehetett.

Bár minden eszembe jutott olvasás közben, mégis előszedtem a régi-régi útlevelet, hogy érzéseimről dokumentációt is lássak.

1955-ben, ugyanakkor éltem két hónapot Párizsban, amikor Sáfrány a művébe mesterien beszólt régi naplóját írta. Ugyanaz az eső vert, ugyanaz a téli nap sütött. Láttam az említett tárlatokat, múzeumokat, képeket. Nem véletlenül. Sokáig őriztem a kétoldalnyi lapot, amire Szabó Gyurka felírta, hogy mit kell »feltétlen« megnéznem. Arról is beszélt: hogyan. »Nézz, és láss helyet-tem is« — mondta, és kesernyésen elmosolyodott.

Régen elfelejtettem mindezt.

Sáfrány most felrázott.

Visszaadta nekem Párizst.

Már a szokatlan formai megoldás is magával ragad. Játszi könnyedséggel szövődik a szó, mintha nem is tudatosan történe mindez. Szoros egységbe fonódik a múlt és a jelen, hogy örök érvényűt adjon.

Jó tollú író t dicsér ez a könyv.

A sorok közül, a maga valóságában vall magáról Párizs. Az utcák. A terek. Az emberek. Arcok. Órák eseményei és másodpercek töredékei. A metrók jellemzői. Párizs. Ahol Jézust is várták apostolai, de nem érkezett meg soha, mert az elkövetkező évek valami mást akartak.

És ez a párizsi rajongás nem önmagáért van. Minden gondolatot átít a művészet; csak művészetével együtt teljes Sáfrány Párizsa. »Csak ma ébredtem tudatára annak, hogy honnan is van Braque-nak és Picassónak az az érett, rafinált, feledhetetlen palettája. Csak most kezdem felfogni ésszel is, tehát nemcsak szívvel, századunk festészetét. Eddig csak sejtettem, de ez a napsütés tudatosította bennem, hogy szeretni ugyan lehet a huszadik század Párizs szülte festőiskoláit, de megérteni őket csak itt lehet, de felfogni létrejöttük okát és mérni igazi értéküket csak itt lehet. Párizst látni, ha süt a nap, a milliós arcú és szívű Párizst, ez azt jelenti, hogy eljegyeztet vele magad mindörökkre.«

Művészettörténeti szempontból külön érdemei is vannak az írásnak. A képek láttán fakadó, mélyből jövő érzelem-rögzítések nagy-nagy hozzáértésről vallanak. Picassó, Groumaire, Braque, Matisse, Buffet vagy Modigliani valósággá válik a szinte

félvállról odavetett mondatokban. Az is fogalmat alkothat magának ró-luk, aki még sosem látta alkotásait. És Van Gogh? »Kóborló senki volt, amíg élt. Most már nem él: hát istenítik. Bravó, Párizs! Így tettél Cézanne-nal is.« A művészsor-sok döbbenetes valósága ez a tömör kifakadás. Mert a szem mindig későn lát, mindig későn veszi észre, »ami előtt néhány évtizeddel ezelőtt még vak volt.«

Azt hiszem, még senki nem írt ilyen pontos és valóságos összeve-tést Vermeer és Breughel művésze-téről, Van Gogh és Cézanne művé-szi és emberi gyötrelmeiről.

Az ősrégészet területén is érde-kesek az adatai. Közönséges múze-umszemlélő sosem venné észre őket. A közös figurát a tébai vázán és a Japánban lelt szobron. »Repül a szkafanderos figura a vázán, alatta egy, nevezük úgy, ahogy eddig is, mitológiai jelenet. Megdöbbenett. Ennek a két területnek, a Távolsá-gok Keletnek és a Földközi-tenger tér-ségének a lakói abban az időben, amikor a szobor és a váza keletke-zett, MÉG NEM TUDTAK EGY-MÁSRÓL.«

Önmagáról is vall Sáfrány Imre. Hol tudatosan, hol tudat alatt. El-játszadozik a halállal. Kihívja, lete-peri, kacag egyet, hogy elriassza a félelem pillanatát. Nem jómagáról akar beszélni, amikor elének szórja az alkotóikat évezredekkel is túl-élő műalkotásokat. De önmagára gondol. Az emberre és a művészre, aki bőségesen kiaknázza még a két-ezer húszon felüli »ráadásokat«, mert ki akarja aknázni őket. Tudat-osan. És akkor már valóban nem kell kommentár a régi naplóban le-jegyzett, pillanatnyilag még értel-metlennek tetsző mondatához: »Sze-retett győzni, ezért győzött!«

Tapintható valósággal, meggyőző hévvel rögzíti az alkotás pillanatát.

»Úgy dolgozom, mint valami megszállott. Mintha valami áldozat-bemutató ősi rituáléját végezném, amikor rajzszöggel a falra erősítem a szép fehér francia plakátdarabot.

Ezután farkasszemmel nézek a pa-pírmezővel. Világít. Nem látok sem-mit. A feladat nagyszerűsége, a pil-lanat szépsége leírhatatlan. Néhány

másodperc múlva átengedem magam a szenvedélynek. Szerencsémre ez a hivatásom. Az életem.

Az első ecsetvonás.

A második.

A harmadik már az első kettő-nek a következménye. És így fokoz-ni. Fokozni. Fokozni. Minél tovább, tovább. Még tovább. Tovább! És mi-előtt az egész szétrobbanna: STOP! Ne tovább! Kész.«

Sáfrány Imre, most éppen 17 éves művészi hitvallása: »Ha egy kép hátrafelé mutat és nem előre, az már másodrendű valami, vagy pedig értéktelen semmi.« Szélesebb-re tárja a gondolatot a töprengés: »Valami melegebb és emberibb felé kellene fordítani a palettát. Elég már a szürkékből, a halálból, a kon-gó szívekből! Riadót kellene fűjni, és visszakiabálni az embereket ön-magukhoz. Ezt csak úgy lehetne, ha valahogy egymásra találnának... Nagy piktúra kellene. Színes. Opti-mista. Ezt kellene megvalósítani. Ha lehet. Ha nem, bele kell halni, mint Modigliani és a többiek...«

»Most már nem félek. Most már nemcsak sejtem, hanem tudom, hogy merre kell tovább történetem.«

»Nem szabad lemaradni. De nem szabad eltávolodni sem ettől az örült rohanástól.«

És milyen finom ez a halk, ugyancsak művészsorsra utaló írónia: »Ha nem volnék én is egy kis-csit újságíró, aki ezt a díjazott festőművészt eltartja...« És végül, ta-lán a legigazibb Sáfrány-igazság: »Méltatlannak találnám, ha kritizál-nék. Bátorokodom a műveket, melyeket szeretek, propagálni. Propa-gálni. Csak propagálni. De nem bír-álni és nem értékelni. Csak propa-gál-ni! Ezt azért hangsúlyozom ennyire, mert amióta az eszemet tu-dom, a jobbik eszemet, vagy a vé-nebbet, ahogy tetszik, mindig kétség-be vontam a műbírálók létjogosult-ságát. Halandzsamesterek. Vagy szélhámosok. S a legveszélyesebb közülük a festőművész-kritikus. Ez fikció. Ilyen valójában nincs. Nem létezik. Ne is legyen!«

Sáfrány alkotása, vázson, ecset és festék nélkül gyártott igazi Sáf-rány-kép. Kirakta a legszebben col-lage-ozott autóportrét, összerakósdit és ragasztósdit játszva a napokkal,

évekkel és pillanatokkal. Tarkán. Melegen. A napok színei, értékbeli árnyalatai és érzelmi formái szerint. Beletűzdelte az ambíciós fiatalember töprengéseit, Jézus megtorpanását, a csillagokat, a barátokat, és a férfi már beérett, de még mindig mutató akarásait, aki Madame D. nyomait szimatolva, nap mint nap beszáll a metróba, hogy megtalálja régi önmagát. Nem leli meg, soha többé. Se egyiket, se a másikat. Aki adakozó jóságával nemcsak élni hagyta, hanem festeni is megtanította az idegent, közvetve, szeretettel, magabiztosan: Madame D. nyomtalanul eltűnt. A másik egy tizenöt

éves metamorfózison esett át. Min Párizs. Terek, utcák tűntek el, és felkúsztak a modern, világos tisztá paloták. A művész lelkét is megmosdatták az évek, mint Párizs százados hazait. A könyv végén az a portré is már valahogy más, min az a három, ott a könyv elején.. De valahol, fényes tereken vagy sötét zugokban ezt is visszavárják még az apostolok. És Sáfrány megy Mennie kell, hogy kiderüljön, amit Madame Marianne már nem mondhatott el, mert a Saint-Paul metróállomás lejárától egy reggelre elzavarta kocsját a párizsi ősz.

SZ. KANYÓ LEONA

MIKROSZKOPIKUS KÖZELSÉG

ILLÉS ENDRE: *A tövisszűrő.*

Magvető, Budapest, 1971.

Illés Endre közeli szellemi rokonságban van a nagy nyelvi tisztasággal alkotó Kosztolányival, a tűnő pillanatot lényegre sűrítő novellákat író Maupassant-nal. S példaképei közt a legnagyobbakat találjuk: Tolsztojt és Stendhalt; s barátai is a Nyugat-nemzedék legjobbjai: Babits és Kosztolányi. De e nevek nemcsak holt adatot jelentenek az írónak, hanem élő emléket, újra- és újráfogalmazott írói példákat, az évtizedek mérlegén megmért értékeket; esszéi témáját is... Az író olykor könnyen futó színes krétával vagy a rézkarc keménységével idézte fel Ambrus Zoltántól Szomory Dezsőig kortársait.

De Illés Endrének az esszé mellett a novella a főműfaja. Most, amikor életműsorozatában a *tövisszűrő* címen novelláit nyújtja olvasóinak, érdemes az alkotóra is figyelniünk, egyik műhelytanulmányát segítségül hívni a művek jobb megértéséhez. »Éjszaka szeretek írni... Nappal mindenre figyelni kell, de éjszaka egyetlen szóra, egyetlen vilálanásra is ügyelnünk kell. Az éjszaka az igazibb érzékelés, a megértés ideje.« Illés Endre az apró vilálanásokban is a lényegre tudja meg-

ragadni. Mint a jó vívónak, csak a legjobb támadási felületre kell figyelnie, vagy mint a jó orvosnak — Korányi professzor volt tanítványának — a biztos körtünetre kell koncentrálnia. Így tud mikroszkopikus közelségre hozni, a villanásnyiban is a lényegre bemutatni, az esetlegesben is a tipikust. Ahogy egyik régi cikluscíme jelzi: »borostyánba fagyva« szeretné megőrizni alakjainak pontos lenyomatát.

A *tövisszűrő* mint kötet cím méltón illeszkedik a szerző korábbi novellás köteteinek gondnal választott címei mellé (*Szigorlat, Szakadékok*). E novellás kötetek címei jelzik a művek drámaiságát, »szigorlati« feszültségét, az emberek közti szakadékok konfliktusait. Jellemző módon egyik drámája fölé ezt írta: *Az idegen*, szinte Camus híres regényét, a *Közönyt* asszociálva. Mással Vörösmarty szavait kérte kölcsön drámája címének: *Festett egek*. Találó, különös kötet cím e novellás köteté is: *A tövisszűrő*. »Talán pontosabb lettem volna, ha csak a meztelen, ékszertelen szavakat írom címként e kötetre: öt szerelem története.« A *tövisszűrő* gesztenyeszínű madár, magas lázban égő. Hirtelen